

УДК 377.091:070](477-25)(091)"1985/1991"

Ворона Ю.В.,

завідувач лабораторії науково-дослідної роботи
Науково-методичного центру професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації
інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області

*Радянська «освітянська» періодика періоду «перебудови»
(1985 – 1991 рр.) про проблеми проф.-тех. освіти у Києві*

В статті розкрито як на сторінках «освітянських» радянських видань періоду горбачовської «Перебудови» (1985–1991 рр.), а саме газети «Радянська освіта» і журналу «Професійно-технічна освіта» висвітлювалось реалістичне становище та проблеми у розвитку професійно-технічної освіти у місті Києві. Проінформовано, що з 1985 р. працівники профтехучилищ міста підтримували вимоги решту колег щодо «демократизації управління», «самоврядування», розширення виробничих й економічних прав СПТУ. Встановлено, що серед учнів київських профтехучилищ до 60% зроста частка випускників шкіл міста, а не передмість. З'ясовано, що великий конкурс був на спеціальність автослюсара, а на маляра і муляра – недобір. Повідомлено, що начальник Київського міського управління профтехосвіти Л. В. Обмінська розповідала про застарілість устаткування, слабку загальноосвітню підготовку абітурієнтів, їх «криміногенність».

Висвітлено, що з погіршенням фінансування СПТУ Києва наприкінці 1980-х – 1991 рр. ті розпочали утворення кооперативів, переходити на госпрозрахунок, самостійно виробляти й продавати дефіцитні товари. А також підтримали вимоги українських колег затвердити «Концепцію розвитку проф.-тех. освіти в Україні», відновити Державний комітет УРСР по підготовці та перепідготовці робітничих кадрів, прийняти закон «Про професійно-технічну освіту».

Ключові слова: бригада, гласність, госпрозрахунок, закон, комп'ютер, концепція, кооператив, криза, перебудова, перепідготовка, профтехучилище, реформи, ринок.

Попри те, що архівні документи залишаються головним джерелом, яке дозволяє розкрити розвиток в 1943–1991 рр. у місті Києві професійно-технічної освіти, опубліковані в радянській «освітянській» періодиці статті, повідомлення й інтерв'ю, які стосуються київських профтехучилищ, життя і діяльності її працівників, допомагають заповнити прогалини. Прикметно, що в 1985–1991 рр. на сторінках періодичних видань, а саме газети «Радянська освіта» і журналу «Професійно-технічна освіта», керівництво Київського міського управління проф.-тех. освіти, директори СПТУ міста, їх викладачі й майстри виробничого навчання активно взяли участь у розгорнутій дискусії про способи подолання кризи професійно-технічної освіти, її розвитку в істотно відмінних від попередніх соціально-політичних умовах, викликаних «Перебудовою». Більше того, наукових досліджень з цієї проблематики раніше не проводилось.

З обранням генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачова та початком «Перебудови» управління народногосподарським механізмом в СРСР (курс оголошений на квітневому пленумі партії) почали говорити й про необхідність «перебудови» системи проф.-тех. освіти, ефективнішого використання її потенціалу для виконання запланованих показників XII-ої п'ятирічки.

Для цього підняли питання про «демократизацію управління СПТУ», про «самоврядування СПТУ», його «більшу економічну незалежність», а саме розширення їх прав у плануванні виробничої діяльності, самостійному визначенні вироблюваної продукції, її подальшому продажу та розпорядженні отриманими коштами [57, с. 2-4].

Очевидно, редакції радянських «освітянських» видань відразу розпочали критикувати управління проф.-тех. освіти, які впродовж тривалого часу так і не змогли виправити помилки у роботі. Серед таких названо й єдине в країні міське управління, яке функціонувало у Києві. Про них писали, що: «... повільно перебудовують свою роботу... не позбулись багатьох недоліків у організації навчально-виховного процесу», а також що «багато уроків проводиться на низькому фаховому й методичному рівні», про те, що «проблемно-пошукові та інші методи занять, сучасне технічне забезпечення залишається неосвоєним», «не задовольняє вимог робота з кадрами, властива відсутність партійної вимогливості, недостатній контроль за виконанням рішень» [2, с. 5; 23; 34, с. 54-56; 45; 68, с. 31-34].

Окрім цього, на сторінках «освітянських» видань почали активно обговорювати актуальні проблеми розвитку проф.-тех. освіти, як у цілому в республіці, так і Києві зокрема. Однією з таких була проблема популярності одних, та недобір учнів на інші спеціальності. З цього приводу Н. Погодіна писала, що «у місті є понад 40 закладів, 160 спеціальностей, але у батьків викликає інтерес 10 професій..., а як бути директорам будівельних училищ, куди вчорашні школярі йдуть неохоче. Базовим підприємствам потрібні прості робітничі спеціальності – мулярів, малярів, штукатурів. На будові велика плінність. Оскільки плінність висока, замовлення системі профтехосвіти роблять переважно на ці спеціальності...» [43].

Наступною проблемою були строки навчання в СПТУ, які на думку майстрів виробничого навчання, були занадто великими, а звідси зайво витрачались немалі кошти на їх підготовку. Вони наголошували, що «маляра навчимо за 3-4 місяці, а у нас його готують 3 роки». Водночас піднімали про підготовку робітника одночасно за двома і більше професіями [43].

Начальник Київського міського управління профтехосвіти Л. В. Обмінська в інтерв'ю газеті «Радянська освіта» відверто розповідала про застарілість устаткування, невідповідність багатьох верстатів цільовому призначенню, відсутність у навчальному процесі станків з програмним забезпеченням, що учні згодом на підприємствах вимушені перенавчатись. Вона визнала, що багато учнів «набувають професій, які нікому не знадобляться». Навпаки «потрібні робітники, які вміють керувати складною технікою» – резюмувала керівник [36].

Проблемним був і «зв'язок» училищ зі школами. Викладачі СПТУ вкотре «галасували», що рівень загальноосвітньої підготовки учнів шкіл, які приходять на навчання в училища, в цілому не відповідав сучасним вимогам [43]. Журналіст журналу «Профессионально-техническое образование» И. Назимов писав з цього приводу: «Використовується спрощений підхід: хто краще вчиться – тому дорога у 9 клас, хто поганіше – в СПТУ». Щоправда, подібна практика, продовжував автор статті, мала місце і в самих проф.-тех. училищах: «Хто краще вчився – направляють в групи радіомонтажників, а хто поганіше – у групи токарів чи слюсарів». «Але учень, який має гарні оцінки з фізики, – запевняв він, – не завжди стане гарним радіомонтажником, оскільки пізнавальна та практична робота не однакові».

Окремо І. Назимов зупинився про контингент абітурієнтів київських профтехучилищ. Він написав з цього приводу: «В останні роки у великих містах, у тому числі й Києві, все більше випускників місцевих міських шкіл направляють до ПТУ... Не можна збільшувати прийом лише за рахунок хлопців та дівчат з передмістя й навколишніх сіл, оголюючи таким чином виробничі ділянки у колгоспах і радгоспах».

Він продовжив, що «молодим киянам – зелена дорога до ПТУ... П'ять років тому киян у ПТУ було 30%, нині ж більш ніж 60%. Але було б краще, аби робота полягала б не тільки у заявках щодо випускників 8-х класів, але й доповнювалась вивченням й оцінкою можливостей учнів 5-7 класів». На думку журналіста, майстер й викладачі СПТУ неодмінно мали б відвідувати заняття з трудового навчання у шкільних майстернях, спостерігати за учнями, вивчати їх, бесідувати з ними, агітувати до вступу до СПТУ. Говорив й про доцільність проведення соціологічних опитувань [34, с. 54-56].

Не соромились писати й про неякісну підготовку робітничих спеціалістів у самих училищах, в Київському інженерно-педагогічному технікумі [39, с. 48-49]. Аналізували проблему налагодження організаційного зв'язку між школою – СПТУ – базовим під-

приємством. Водночас обговорювали нагальну потребу налагодження наукових зв'язків між СПТУ – з одного боку, й вишами, науковими інститутами, з іншого [19, с. 12-15; 42].

Окрім, керівники СПТУ міста підняли питання про доцільність повернення до училищ власних бухгалтерій, які були ліквідовані раніше у результаті утворення централізованої бухгалтерії. Директор профтехучилища № 4 м. Києва В. І. Богачов у листопаді 1986 р. в інтерв'ю журналу «Профессионально-техническое образование» сказав, що: «Через 20 років директора б'ють тривогу: поверніть бухгалтерів в училища. В навчальних майстернях учні виконують роботи на півмільйона карбованців. А для господарських потреб – віник придбати за готівковий рахунок – на це у мене повноважень уже не має. Училище часто без грошей: бухгалтерія без мого відома віддає їх іншим училищам» [10, с. 10-11].

Тоді ж стало можливим правдивіше розповідати про складні для проф.-тех. освіти міста повоєнні часи. Так колишній директор ремісничо-художнього училища № 17, на основі якого згодом було засновано СПТУ-21 м. Києва, В. О. Труфанов згадував під час виступу на святкуванні 40-річчя училища його історію. Розповів, що «... розміщувалось воно у напівзруйнованому війною приміщенні гуртожитку. Перед тим як розпочати заняття, учні та майстри дружно взяли за свою першу будову – відновлення навчального корпусу, де мало бути все – кабінети. Їдальня, спальні кімнати, навчальні майстерні». «Тодішні учні, – продовжував колишній директор, – не були схожі на нинішніх. Це були діти війни, напівсироти, сироти, вихованці дитбудинків..., учорашні очевидці фашистських розстрілів і катувань. За партами сиділи підлітки-солдати, зодягнені в не по зросту великі військові фуфайки, шинелі, кирзові чоботи, і це вбрання ще несло по собі побурілі підпалини смертельних осколків». Він згадував, що «створені руками учнів навчальні майстерні не опалювались, хлопці по черзі гріли руки біля саморобних грубок і робили ліпку, розписи, художні полотна, ... А після навчання йшли на підготовку будівельних майданчиків майбутніх будинків. Адже місто лежало в руїнах». «Не злічити суботників і недільників», – підсумував В. О. Труфанов [22].

Викладач СПТУ-37 м. Києва, який готував робітників-спеціалістів для залізничного транспорту, І. А. Когосов, який тридцять років пропрацював в училищі, з дня його заснування, також згадував, що в повоєнний час: «Учебні класи і виробничі майстерні не відповідали самим елементарним вимогам, та й контингент учнів був своєрідним як за віком, так і за освітою». «Класи й майстерні, – продовжував він, – облаштовували власними силами. Найбільш важливим у той час було зацікавити учнів, запалати у їхніх серцях любов до цього позаурочного заняття, щоб вони зрозуміли важливість і необхідність виконуваної справи» [29, с. 51]. У 1980-ті роки в училищі створили музей, серед експонатів якого були дерев'яні макети паравозів, які були створені першими учнями І. А. Когосова.

На сторінках видань інформували про результати проведення в проф.-тех. училищах міста «предметних тижнів», олімпіад з загальноосвітніх предметів та спеціальних дисциплін, про участь учнів міських СПТУ в міських, республіканських та всесоюзних олімпіадах, конкурсів «кращий за професією» [60, с. 51; 69].

Розповідали про проведення щороку в Києві 6-11 квітня «Тижня профтехосвіти». Тоді у «Жовтневому палаці» міста організовували урочистості, зустріч батьків школярів з інженерно-педагогічними працівниками, учнями і випускниками СПТУ, виставку виробленої проф.-тех. училищами продукції під маркою «Сделано в ПТУ».

У кінотеатрі «Київська Русь» проходив «тиждень кіно про робітничий клас». Організовували зустріч учнів з кінорежисерами, артистами, учителями, ветеранами війни та праці, представниками базових підприємств. В училищах проходили «дні відкритих дверей». А у палаці «Україна» відбувалась зустріч партійного, державного, профспілкового керівництва з випускниками шкіл [44; 58].

В періодиці повідомлялось, що з 1985/1986 н/р. розпочали викладати такі нові предмети як «Етика і психологія сімейного життя», «Основи інформатики та обчислювальної техніки» [7, с. 12; 18, с. 22-25; 19, с. 12-15; 20, с. 2-3; 50, с. 2-3]. Більше того, саме у Києві при допомозі міської влади було запроваджено цільову комплексну програму «Комп'ютер», за якою закуповували машини ЕОМ (ДВК-1м, ДВК-2м, мікрокалькулятори «Електроніка» БЗ-

34 та ін.) [18, с. 22-25], пройшли навчання близько 2 тисяч інженерно-педагогічних співробітників і керівників училищ, базових підприємств, працівників міському, райкомів КПУ, міськвиконкому, також інспекторів і методистів Київського міського управління проф.-тех. освіти [32, с. 16-17]. За цією програмою в СПТУ міста створили 46 навчальних кабінетів, почали готувати операторів ЕОМ, створювались гуртки інформатики, які мали за мету привити навички алгоритмізації і програмування на мові «Бейсік»*.

Викладач СПТУ-11 В. Леонський розповів, що кабінет інформатики саме їхнього училища став «опорним по Києву», а саме проводив консультації з методики викладання цього предмету, розробляв методичні вказівки, проводив семінари-практикуми, «виїзні заняття» для викладачів училищ міста й Київської області. Кабінет розпочав тоді створення Фонду алгоритмів й програм. Методична допомога надавалась й київським школам з фізико-математичним уклоном, зокрема й тим, які спеціалізувались (школа № 173) з «основ програмування» [32, с. 16-17].

Відповідно до затвердженої бюро Київського міськкому партії і виконкому міської Ради народних депутатів, Київське управління проф.-тех. освіти уклала угоди про науково-технічну й методичну співпрацю з інститутами (Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова, Інститут надтвердих матеріалів, ін.) АН УРСР, вишами, обчислювальними центрами, а щодо ремонту й обслуговування обчислювальної техніки – з київським заводом «Союзобчисл-техніка» [47]. У деяких училищах міста учнями й викладачами було налагоджено виробництво комплектуючих до ЕОМ [33, с. 12-14].

Про навчально-виховний досвід роботи та навчання на сторінках видань ділились найкращі викладачі та майстри виробничого навчання училищ. Зокрема, майстер виробничого навчання СПТУ-17 Володимир Миколайович Жабко; викладач російської мови та літератури СПТУ-7 Генрієта Павлівна Антонова; майстер виробничого навчання СПТУ-17 Микола Хомович Моторний; директор СПТУ-21 Валерій Миколайович Михальчук; майстер виробничого навчання СПТУ-10 Іван Дмитрович Шеретюков; відмінник навчання СПТУ-24 Олег Кобизький; майстер виробничого навчання СПТУ-3 Раїса Іванівна Самусь; викладач історії СПТУ-26 О. Б. Обухевич; викладач української мови та літератури СПТУ-6, майстер виробничого навчання СПТУ -37 П. Кривецький, заслужена вчителька УРСР З. К. Прокопенко; старший викладач спецдисципліни СПТУ-34, ветеран праці Тетяна Василівна Ушенко; майстер виробничого навчання СПТУ-17, Герой Соціалістичної праці І. П. Ситников; директор СПТУ-14 Є. А. Булгаков; майстер виробничого навчання СПТУ-34 М. М. Охрімчук; майстер виробничого навчання СПТУ-14 В. Зубарев; викладач-методист СПТУ-38 Р. С. Захаренкова; майстер виробничого навчання СПТУ-26 Надія Іванівна Копил; майстер виробничого навчання СПТУ-37 м. Києва, майстер виробничого навчання СПТУ-32 Галина Михайлівна Тропіна та ін. [2, с. 5; 11; 12; 23; 36; 37; 46, с. 31; 54; 59; 65; 66; 67].

Особливо відзначали професійність як майстра, а згодом директора училища – В. С. Філіппова (СПТУ-40). Про нього самі учні писали, що «у свій час ходили на футбол на Федотова, в кіно на Шукшина, а в ПТУ-40 на майстра виробничого навчання В. С. Філіппова. Сьогодні ходять на Філіппова – директора» [1, с. 24-26; 39, с. 48-49].

У свою чергу, викладачі й майстри СПТУ оповідали як «не просто працювати з учнями ПТУ, ...що майстру виробничого навчання необхідно було володіти всім арсеналом педагогічних засобів, добре знати психофізіологічні й вікові особливості учнів» [3], визначали роль майстра у вихованні учнів, зокрема у «протистоянні буржуазній ідеології» [2, с. 5], відзначали важливість історії як навчального предмету в «комуністичному й інтернаціональному вихованні, формуванні матеріалістичного світогляду майбутніх спеціалістів, їхньої активної життєвої позиції» [37], водночас розпочали розповідати про важливість економічного виховання молоді [68, с. 31-34], нагальність впровадження новітніх методик

* Робота щодо навчання інформатики й обчислювальної техніки проводилась відповідно до постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо підвищення комп'ютерної грамотності учнів і широкого впровадження електро-обчислювальної техніки в навчальний процес середніх навчальних закладів» (1985 р.).

навчання [6, с. 25-26; 16, с. 36-38; 31, с. 61; 71, с. 68], запровадження для учнів «бригадної» форми навчання [52].

Окремі випускники СПТУ міста обіймали керівні посади у виконавчій владі, обирались до представницьких органів. Серед них вирізнявся бригадир токарів Київського заводу «Арсенал» ім. В. І. Леніна Віктор Петрович Щербина, Герой Соціалістичної праці, депутат чотирьох скликань Верховної Ради УРСР [12; 56].

Кращі з кращих викладачів та майстрів виробничого навчання СПТУ Києва представляли місто на щорічній серпневій міській навчально-методичній конференції працівників проф.-тех. освіти, були делегатами з'їздів вчителів України. Вони отримували почесні звання – «заслужений працівник профтехосвіти УРСР», «заслужений вчитель УРСР», «відмінник освіти», нагороджувались «Почесною грамотою» та «Грамотою» Президії Верховної Ради УРСР, «Грамотою державного комітету УРСР з проф.-тех. освіти», отримували грошові премії та ін. [65].

З початком у 1988 р. «гласності» в радянській «освітянській» періодиці про значні негаразди у тогочасному розвитку проф.-тех. освіти Києва стали розповідати ще сміливіше. Приміром, один з авторів «колонки» «В СПТУ республіки» газети «Радянська освіта» Т. Тютюнник відверто поставив питання про те, чи «можна стати наладчиком верстатів-автоматів або опанувати роботу на агрегатному верстаті по обробці корпусу двигуна, коли в навчальній майстерні профтехучилища цих верстатів немає?» Саме у такому становищі опинились учні СПТУ-31 міста, які вимушені були переучуватись в цехах базового підприємства (Київського мотоциклетного заводу).

Тютюнник Т. продовжив, що «...навчають токарів, фрезерувальників, слюсарів-ремонтників на верстатах 1950–1960-х років. Тому-то й не знають учні під час виробничої практики на мотозаводі, як і підступитися до сучасного верстата». Далі з'ясував, що базове підприємство насправді не могло передати кілька сучасних верстатів училищу, бо саме мало нестачу у них. Але водночас йому не вистачало кваліфікованих робітників для роботи на цих верстатах. «Виходило замкнуте коло», – зауважував автор.

Окремо також зупинився на приміщенні училища, його майстерень, повідомивши, що раніше це були приміщення колишнього гаражу. Написав, що: «...учні, мабуть, і раніше таке бачили – у кінофільмах повоєнних років».

Такої ж критики зазнало СПТУ-14 м. Києва, будівництво нового навчального корпусу якого відкладалось з року в рік. А його приміщення у центрі міста, за адресою вул. Бульвар Шевченка, 27, було зведене ще у 1940-х роках і за більш ніж сорок років існування не мало жодного капітального ремонту. Тютюнник Т. з'ясував, що ремонтувати приміщення училища мала бригада ремонтників з базового підприємства, але вона «... завжди приїжджала не раніше 15 серпня, коли вже треба доповідати про готовність до нового навчального року». Причиною фактичної відмови робітників ремонтувати училище була значно менша оплата, ніж вони отримували за таку ж роботу на підприємстві.

Висвітлюючи діяльність СПТУ-50, автор статті повідомив, що його базове підприємство Київське виробниче об'єднання «Україна» передало училищу застарілої конст-рукції й списані швейні машини й прасувальні преси, якими підприємство не користувалось уже 15 років. В училищі також не було їдальні, нею служило «кожне відлюдне місце, де можна розгорнути свій пакуночок з термосом та бутербродами, що дома нарихтувала мама». Більше того, коли під забудову нового учбового корпусу училища нарешті виділили необхідні кошти, ділянку землі, виконали проект будівлі, керівництво базового підприємства вирішило забрати будівлю собі, а училищу віддати старі майстерні підприємства. Написавши листи-скарги до Мінлегпрому, Київської міської ради, училище ледь удалось відстояти ще не збудовану для нього будівлю [62].

Автори колонки (Т. Тютюнник, К. Голубев) «В СПТУ республіки» також передали вкрай низьку оцінку профтехучилищ, як навчальних закладів, дану пересічними громадянами. Для прикладу, вони порівняли давнє відоме прислів'я «підеш гусей пасти, якщо не будеш учитися» з іншим – «якщо не підтягнешся у навчанні, то підеш до «бурси»» [61]. Тому далі не випадково у

пресі обговорювалась проблема «...як зробити училище не місцем перебування тих, хто ледь переходив із класу в клас у школі, а справжньою кузнею робітничих кадрів» [13].

Виконати це завдання було справді складно, оскільки в СПТУ тоді навчалось досить багато учнів і з соціально незахищених і неблагонадійних родин. «В ПТУ – тут і підліткі-сироти, які прийшли з шкіл-інтернатів і сироти при живих батьках алкоголіках і неробах. Чимало таких буквально «виштовхнула» загальноосвітня школа як «важких» і не толерантних», – писали про таких в «освітнянській» періодиці [35].

Більше того, нагадували й про непросту «криміногенну» обстановку у середовищі абітурієнтів. Для прикладу, в одному з будівельних училищ Києва з цього приводу говорили: «...У атестатах профтехівців – «трійки». Та то й не дивно. У наше будівельне училище відмінники й не приходять. Гірше те, що в особових справах рясніють записи – стояв (чи стоїть) на обліку в комісії у справах неповнолітніх. А ще близько третини вихованців з неповних (чи неблагополучних) сімей» [51].

Водночас було піднято питання про популярність серед молоді і значний конкурс в училищах на одні спеціальності, й недобір учнів на інші. Серед таких був фах столяра-верстатника широкого профілю, на якого готували в СПТУ-16 м. Києва. Про причину цього писали: «погляньте на наші деревообробні комбінати, меблеві фабрики – старе обладнання, шум, пил, їдкий запах лаків і фарб. Сучасні юнаки й дівчата йдуть працювати туди, де затишок і добрі заробітки. Тому й обирають навчальний заклад, де готують слюсарів авто-ремонтників, електриків. Оволодіння цими професіями допомагає стати членом престижного кооперативу. От і приносять сюди заяви здебільшого ті, хто нікуди не потрапив».

Абітурієнтів училища навіть не приваблювало, що у ньому столярів-верстатників готували з нахилом до художньої обробки виробів з деревини а виконанням червоно-деревних робіт. Причиною щорічного низького конкурсу абітурієнтів й недобору учнів було й те, що «...часто, з приходом на виробництво, нашим випускникам не вистачає роботи за фахом і доводиться виконувати нудну, важку працю – переносити з цеху в цех деревину, тесати дошки. Не можуть молоді спеціалісти використати на практиці набуті знання, розкрити свій талант різьбяр, інструктора!» [55].

В аналогічному становищі в системі проф.-тех. освіти опинився фах будівельника. Як в цілому в Україні, так і у Києві, в будівельні профтехучилища щорічно недобирали 20-30% учнів. З цього приводу писали, що: «...не йде сюди молодь. Не вабить їх професія будівельника. Важко, не престижно, цілий день на вітрах та протягах, примітивна механізація та й заробітки невисокі». Маючи намір зарахувати на навчання заплановану кількість учнів, керівництво таких СПТУ робило наступне: оголошувало набір на якусь популярну професію (наприклад, автослюсара), приймало на неї велику кількість заяв абітурієнтів, потім формувало з цієї спеціальності лише одну групу, а решту зараховували на інші, менш популярні спеціальності (для прикладу, маляра чи столяра) [53].

Журнал «Профессионально-техническое образование» повідомляв, що наприкінці 1988 р. Київський міський центр профорієнтації молоді у 12 профтехучилищах провів анкетування 1585 учнів. І з них лише 41,8% виявили інтерес до обраної професії, до того ж за різними спеціальностями цей відсоток був різним (у майбутніх робітників сфери громадського харчування і торгівлі він склав 78%, а у майбутніх будівників лише 50,8%). Із загальної кількості опитаних 32,6 взагалі розчарувались в обраній професії [70, с. 66-70].

Тоді ж в «освітнянській» періодиці почали розповідати про погіршення умов проходження виробничої практики, низьку якість підготовки інженерно-педагогічних кадрів, зниження соціальної захищеності учнів та працівників СПТУ, передачу іншим установам навчально-виробничих, побутових приміщень, профілакторіїв, про те, що «кращі майстри та викладачі залишають систему», про те, що «оцінку діяльності СПТУ зведено лише до виконання валових показників прийому та випуску учнів» [35].

Як першопричину «кризи» проф.-тех. освіти в цілому в країні й у Києві зокрема, вказали реформу, коли наприкінці серпня 1988 року Державний комітет УРСР з проф.-тех. освіти ліквідували (відповідно було ліквідовано Київське міське управління проф.-тех. освіти), а проф.-тех. освіту передали у відомчість Міністерства народної освіти, а проф.-тех.

училища організаційно й територіально підпорядкували – районним відділам народної освіти. З цього приводу писали, що «справи погіршилися, після нічим не обґрунтованого, виконаного колишнім керівництвом республіки у класичному адміністративно-командному дусі, об'єднання... проф.-тех. освіти та народної освіти, які виконують принципово різні функції» [5, с. 25-27].

Більше того, продовжували, що «переведення училищ на фінансування із місцевого бюджету... приведе до руйнування стосунків проф.-тех. училищ і підприємств..., в результаті, проблеми проф.-тех. освіти потонули у численних бідах школи» [28].

Інші заперечували реформу проф.-тех. освіти як причину її негараздів, називаючи справжньою причиною саме «економічну кризу у країні, перехід виробництва на нові форми господарювання», наголошували, що організаційне «роз'єднання» насправді покращення в системі проф.-тех. освіти не принесе. Досягти цього, на їх думку, можливо було лише створенням фірм, виробничих об'єднань, шляхом виробництва дефіцитних товарів і їх подальшого продажу, запевняли про потребу відкриття власних магазинів [15; 27]. Нагадували, що «система ПТУ виникла як напіввійськова», що її «учнів використовували як дармову робочу силу». Говорили про потребу змінити суть у роботі СПТУ [35].

Щоправда, у освітянській періодиці наводили також приклади досягнень в діяльності київських профтехучилищ Києва. Серед таких було названо виготовлення сотень точно-шліфувальних і такорно-гвинторізних станків (зразку 16Б16 та ін.). Указувалось, що СПТУ міста виготовляли левову частку усіх вироблених у республіці станків. Більше того, було розказано про кращу ефективність «міжобласної кооперації» профтехучилищ, участь у впровадженні якої в Україні активно взяли як раз профтехучилища столиці. Її суть полягала у максимальному використанні можливостей певного регіону. Наприклад, для СПТУ-4 і СПТУ-14 м. Києва «коробки швидкостей» виробляли в училищах Одеси, «статину» – Краматорську, «задню бабку», «верхній супорт», «різцетримач» – Харкові, а «шпіндельну бабку» у Ворошиловграді. На відміну від «міжобласної кооперації», в Росії впроваджували, як показав час, менш ефективну – «внутрішньо-обласну кооперацію» [9, с. 10-13].

У зв'язку з подальшим погіршенням в республіці становища проф.-тех. освіти, працівники проф.-тех. училищ Києва були серед тих, хто у 1989-1990 рр. звертався до Президії Верховної Ради УРСР, комісії Верховної Ради УРСР з питань народної освіти і науки, у питаннях соціальної політики та праці, у справах молоді, Ради Міністрів УРСР, Міністерства народної освіти УРСР «про кризову ситуацію у системі проф.-тех. освіти республіки» [17]. Ставили питання про необхідність організації кваліфікованої перепідготовки військових, які звільнились у запас, вивільнюваних робітників та незайнятого населення [40, с. 81-82; 41, с. 67].

З подальшим погіршенням становища проф.-тех. освіти працівники її навчальних закладів у м. Києві в 1991 р. підтримали вимоги усіх українських колег про прийняття довгострокової програми, яка б передбачала комплекс заходів щодо виведення проф.-тех. освіти з кризи. Першим кроком у цьому мало стати прийняття «Концепції розвитку проф.-тех. освіти в Україні», відновлення Державного комітету УРСР по підготовці та перепідготовці робітничих кадрів, прийняття закону «Про професійно-технічну освіту», заснування громадської професійної організації «Профтехосвіта Україна», а також власного журналу «Профтехосвіта» [4, с. 11-13; 8, с. 31-42; 24; 26; 27; 48; 49, с. 76-80].

Головне, вимагали допомогти профтехучилищам подолати фінансові й обумовлені ними, соціальні негаразди, які виникли у зв'язку з руйнацією командно-адміністративної економіки й переходом до ринку. А саме прохали прийняти необхідні законодавчі й підзаконні акти, які б змінили статус проф.-тех. училищ, зокрема надали їм можливість самостійно займатись виробничою і торгівельною діяльністю, перейти на госпрозрахунок. Пропонували аби профтехучилища виробляли дефіцитні товари, їх продавали і на власний розсуд «на ринку» й у власних інтересах розпоряджались заробленими коштами.

Помилковість ліквідації Державного комітету УРСР з професійно-технічної освіти й організаційно-управлінського підпорядкування проф.-тех. освіти Міністерству народної освіти у грудні 1990 р. визнали три комісії Верховної Ради УРСР, а саме з питань народної освіти та науки, соціальної політики і праці, у справах молоді.

Деякі переконували, аби колективи СПТУ сміливіше створювали кооперативи і навіть брали в оренду в училищ їхні приміщення й устаткування. Прикметно, що їх створення в профучилищах розпочалось ще з кінця 1980-х років. Один із перших таких кооперативів було утворено майстрами виробничого навчання й учнями в СПТУ-26 (директор Б. І. Коганов). Він працював за замовленнями містян з ремонту й реставрації старих меблів, виготовлення рамок для картин у стилі «ретро», ін. [63, с. 29]. Аналогічним шляхом пішли й у СПТУ-20. Його майстри виробничого навчання скаржились, що «...стара система вичерпала себе і лише гальмує навчально-виховну роботу». Продовжували, що «отримують заробітну плату не за якість, як це має бути в ідеалі, а за «явку», механічну кількість вчитаних годин, що сидять на голих ставках, одержуючи ще невеличкі суми преміальних» [14].

Утворений же в СПТУ-20 «внутрішньо-училищний кооператив» почав виконувати замовлення для тресту «Киїелектромонтаж» і за рік отримав 100 тис. крб. доходу [25, с. 21-25]. І таких прикладів можна навести чимало. Але головне, у такий спосіб керівництво профтехучилищ намагалось покращити фінансове становище їх майстрів виробничого навчання і запобігти звільненню гарних фахівців.

Повідомлялось й про участь деяких учнів СПТУ Києва, призваних як військово-службовців до лав радянської армії, в Афганській війні.

Таким чином, з початком в СРСР «Перебудови» було піднято питання про необхідність «перебудови» проф.-тех. освіти. На сторінках радянської «освітянської» періодики, а саме газети «Радянська освіта» та журналу «Професійно-технічна освіта», автори публікацій тепер заговорили про вимоги «демократизації управління проф.-тех. освітою», «самоврядування СПТУ». Вони писали про підтримку цього керівництвом та викладацько-педагогічним складом як Київського управління професійно-технічної освіти, так і самих училищ.

Розповідали про популярність і великий конкурс у профтехучилищах міста на спеціальності автослюсара та непопулярність та недобір учнів на будівельні спеціальності. Оповідали про відсутність сучасного устаткування й застарілість більшості станків і верстатів. Писали про вимушений прийом учнів з вкрай «слабкою» загальноосвітньою підготовкою у школі. Зауважували, що з цих учнів «сильніших» зараховували на складніші спеціальності (радіомонтажника й ін.), а зовсім «слабких» – на простіші (токарів, слюсарів). Відзначали, що останніми роками міська молодь «пішла» в СПТУ, що саме кияни тепер складали 60% від їх загальної чисельності.

Журналісти висвітлювали діяльність Київського міського центру професійної переорієнтації молоді, проведення у Києві «Тижня профтехосвіти», проходження у кінотеатрах міста «Тижня кіно про робітничий клас». Вони розкривали особливості читання з 1985 р. у СПТУ Києва таких нових навчальних предметів як «Етика і психологія сімейного життя» та «Основи інформатики та обчислювальної техніки». Вказали, що спільно з ними міська влада запровадила цільову програму «Комп'ютер», а також формування Фонду алгоритмів і програм.

Викладачі й майстри виробничого навчання профтехучилищ міста Києва на сторінках «освітянських» періодичних видань переконували у другій половині 1980-х років у необхідності створення у профтехучилищах Києва кооперативів, ефективності застосування «бригадної» форми навчання, доцільності переходу їх на госпрозрахунок. А у 1990-1991 рр. підтримали вимоги українських колег про доцільність відновлення ліквідованого в 1988 р. Державного комітету УРСР з професійно-технічної освіти (так само Київського міського управління профтехосвіти). А також підтримали вимоги невідкладно вжити заходи щодо виходу профтехосвіти з кризи і розпочати з прийняття «Концепції розвитку профтехосвіти на Україні», закону «Про професійно-технічну освіту» та ін.

Література:

1. Адашкин Б. Знать, уметь, хотеть / Б. Адашкин Б., А. Комаров // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 10. – С. 24-26.
2. Адресовано каждому // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 2. – С. 5.
3. Барський В. На стику двох професій / В. Барський // Радянська освіта. – 1985. – 12 лист.

4. Богачев И. Закон о профтехобразовании: каким ему быть? / И. Богачев // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 5. – С. 11-13.
5. Богачев И. Считать ошибочным... / И. Богачев // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 4. – С. 25-27.
6. Бойко И. Учить проблемно / И. Бойко // Профессионально-техническое образование. – 1987. – № 8. – С. 25-26.
7. В Государственном комитете СССР по профтехобразованию // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 4. – С. 12.
8. Всесоюзный съезд работников народного образования // Профессионально-техническое образование. – 1989. – № 3. – С. 31-42.
9. Гладкий А. Станкостроение в ПТУ: Реальность? Необходимость? Излишество? / А. Гладкий // Профессионально-техническое образование. – 1988. – № 6. – С. 10-13.
10. Гладкий А. Тайна ЦБ. Централизованная бухгалтерия: для училищ или против? / А. Гладкий // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 11. – С. 10-11.
11. Голубев В. Делегати V з'їзду вчителів України від київських шкіл / В. Голубев // Радянська освіта. – 1987. – 15 трав.
12. Голубев К. Зростає робітнича зміна / К. Голубев // Радянська освіта. – 1987. – 16 січ.
13. Голубев К. Поповнення / К. Голубев // Радянська освіта. – 1988. – 28 черв.
14. Гончаренко В. Училище – в оренду / В. Гончаренко // Радянська освіта. – 1989. – 8 груд.
15. Зайчук В. Чи врятує ПТУ автономія відомства / В. Зайчук // Радянська освіта. – 1990. – 18 груд.
16. Захаренкова Р. Преподаватель-методист / Р. Захаренкова // Профессионально-техническое образование. – № 1988. – № 11. – С. 36-38.
17. Звернення до Верховної Ради УРСР, до Кабінету Міністрів УРСР активу середніх спеціальних навчальних закладів УРСР // Освіта. – 1991. – 7 трав.
18. Компьютер – алгоритм поиска // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 8. – С. 22-25.
19. Компьютерный всеобуч. Что показывает дисплей // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 4. – С. 12-15.
20. Конкин В. И. Надежные ориентиры реформы / В. И. Конкин // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 9. – С. 2-3.
21. Кононюк В. Орієнтир – творча праця / В. Кононюк // Радянська освіта. – 1985. – 22 лют.
22. Кононюк В. Подвигу продовжуватись / В. Кононюк // Радянська освіта. – 1985. – 14 лист.
23. Кононюк В. Профтехосвіта: кроки зростання / В. Кононюк // Радянська освіта. – 1986. – 18 лют.
24. Концепція Професійно-технічної освіти Української РСР. Проект, схвалений комісією Верховної Ради УРСР з питань народної освіти і науки // Освіта. – 1991. – 17 трав.
25. Коростелев В. Коммерческая деятельность руководителя ПТУ / В. Коростелев // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 5. – С. 21-25.
26. Краснодарська З. Не проти вижити в умовах ринку, а й довести свою конкурентноспроможність – насущне завдання профтехосвіти / З. Краснодарська // Освіта. – 1991. – 18 січ.
27. Краснодарська З. ПТУ: шляхи оновлення, задріть майстри / З. Краснодарська // Освіта. – 1991. – 18 черв.
28. Краснодарська З. Чи дійде до ринку ПТУ? / З. Краснодарська // Радянська освіта. – 1990. – 23 лист.
29. Кривецкий П. Вспоминает ветеран / П. Кривецкий // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 11. – С. 51.
30. Кривецкий П. Педагог – автор учебника / П. Кривецкий // Профессионально-техническое образование. – 1989. – № 1. – С. 68.
31. Левченко Н. В СПТУ Украины / Н. Левченко // Профессионально-техническое образование. – 1989. – № 10. – С. 61.
32. Леонский В. Каждый кабинет информатики в СПТУ может и должен стать центром овладения компьютерной грамотности / В. Леонский // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 4. – С. 16-17.
33. Манов В. Информатика. Год второй. Новый учебный курс в ПТУ: итоги, перспективы / В. Манов // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 10. – С. 12-14.
34. Назимов И. На дальних подступах (социально-экономический аспект профориентации) / И. Назимов // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 8. – С. 54-56.
35. Ничкало Н. Між минулим і майбутнім / Н. Ничкало // Радянська освіта. – 1990. – 2 жовт.
36. Обмінська Л. В. Сміливо сприймати нове / Л. В. Обмінська // Радянська освіта. – 1986. – 19 серп.

37. Павленко В. Надбання новаторів – справа всіх / В. Павленко // Радянська освіта. – 1987. – 24 берез.
38. Парфенов П. Контакт. Эти мастера работают в тех же условиях, как и все остальные, а добиваются результатов. За счет чего? / П. Парфенов // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 12. – С. 26-27.
39. Парфенов В. Скажи, кто твой мастер / В. Парфенов // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 6. – С. 48-49.
40. Постановление Совета Министров СССР «О прядке формирования системы профессиональной подготовки, повышения квалификации и переподготовки высвобождаемых работников и незанятого населения» // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 6. – С. 81-82.
41. Примерное положение об организации профессионального обучения высвобождаемых работников и незанятого населения // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 4. – С. 67.
42. Прицько М. Кузня кадрів арсенальців / М. Прицько // Радянська освіта. – 1986. – 30 верес.
43. Погодіна Н. Престижність професії / Н. Погодіна // Радянська освіта. – 1985. – 3 верес.
44. Погодіна Н. Тиждень профтехосвіти / Н. Погодіна // Радянська освіта. – 1985. – 16 квіт.
45. Погорелова Н. СПТУ: сьогодні й завтра / Н. Погорелова // Радянська освіта. – 1986. – 10 січ.
46. Приз за смекалку // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 11. – С. 31.
47. Приходько П. Майстер виробничого навчання СПТУ-38 м. Києва про екскурсію в Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР / П. Приходько // Радянська освіта. – 1987. – 23 жовт.
48. Програма розвитку народної освіти Української РСР на перехідний період // Освіта. – 1991. – 20 серп.
49. Проект Закона СССР «О профессионально-техническом образовании» // Профессионально-техническое образование. – 1991. – № 6. – С. 76-80.
50. Расписание на завтра // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 1. – С. 2-3.
51. Рентюк Н., Волонець З. Колектив. Як його творити / Н. Рентюк, З. Волонець // Радянська освіта. – 1990. – 3 квіт.
52. Ромась П. В нових умовах господарювання / П. Ромась // Освіта. – 1991. – 28 трав.
53. Синельников І. До класу... через спортмайданчик / І. Синельников // Радянська освіта. – 1990. – 5 черв.
54. Скрипець М. Віра в людину / М. Скрипець // Радянська освіта. – 1985. – 21 трав.
55. Соколенко О. Тут вчать оживляти дерево / О. Соколенко // Радянська освіта. – 1989. – 15 серп.
56. Спиридонов В. Життя і праця депутата / В. Спиридонов // Радянська освіта. – 1985. – 19 берез.
57. Схема, наповнена життям // Профессионально-техническое образование. – 1987. – № 2. – С. 2-4.
58. Тиждень профтехосвіти // Радянська освіта. – 1987. – 7 квіт.
59. Тищенко М. Профтехосвіта: інтеграція досвіду / М. Тищенко // Радянська освіта. – 1985. – 12 лип.
60. Турнир правovedов // Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 2. – С. 51.
61. Тютюнник Т. СПТУ: професійна підготовка. Чому не вабили троянди / Т. Тютюнник // Радянська освіта. – 1988. – 13 трав.
62. Тютюнник Т. Як стати скрипалем... без скрипки / Т. Тютюнник // Радянська освіта. – 1988. – 22 берез.
63. Удачный год // Профессионально-техническое образование. – 1989. – № 4. – С. 29.
64. У Держкомітеті профтехосвіти УРСР. Стратегічний курс // Радянська освіта. – 1986. – 18 квіт.
65. Указ Президії Верховної Ради УРСР про нагородження працівників училищ проф-тех. освіти // Радянська освіта. – 1987. – 19 трав.
66. У СПТУ республіки // Радянська освіта. – 1987. – 5 трав.
67. Фоліна В. В СПТУ республіки // Радянська освіта. – 1986. – 16 трав.
68. Хозрасчет и педагогика (проблемы внедрения бригадных форм обучения). – Профессионально-техническое образование. – 1985. – № 6. – С. 31-34.
69. Юркін О. Я в будівельники б пішов / О. Я. Юркін // Радянська освіта. – 1986. – 16 верес.
70. Яценко В. Хозяйственный механизм и... права человека / В. Яценко // Профессионально-техническое образование. – 1990. – № 9. – С. 66-70.
71. Электронный учитель по сварке // Профессионально-техническое образование. – 1990. – № 7. – С. 68.

Ворона Ю.В., заведующий лабораторией научно-исследовательской работы Научно-методического центра профессионально-технического образования и повышение квалификации инженерно-педагогических работников в Хмельницкой области

Советская «образовательная» периодика периода «Перестройки» (1985–1991 гг.) о проблемах проф.-тех. образования в городе Киеве. В статье раскрыто как на страницах «образовательных» советских изданий периода «Перестройки» (1985–1991 гг.), а именно газеты «Советское

образование» и журнала «Профессионально-техническое образование» освещалось реалистичное положение и проблемы в развитии профессионально-технического образования в г. Киеве. Проинформировано, что с 1985 г. работники профтехучилищ города поддержали требования остальных коллег по «демократизации управления», «самоуправления», расширения производственных и экономических прав СПТУ. Установлено, что среди учеников киевских профтехучилищ до 60% возросла количество выпускников школ города, а не предместья. Выяснено, что большой конкурс был на специальность автослесаря, а строителя – недобор. Сказано, что начальник Киевского городского управления профтехобразования Л. В. Обминская рассказывала об устарелости оборудования, слабую общеобразовательную подготовку абитуриентов, их «криминогенность».

Отражено, что с ухудшением финансирования СПТУ Киева в конце 1980-х – 1991 гг. те начали образование кооперативов, переходить на хозрасчет, самостоятельно производить и продавать дефицитные товары. А также поддержали требования украинских коллег утвердить «Концепцию развития профтехобразования в Украине», вновь создать Государственный комитет УССР по подготовке и переподготовке рабочих кадров, принять закон «О профессионально-техническом образовании».

Ключевые слова: бригада, гласность, хозрасчет, закон, компьютер, концепция, кооператив, кризис, перестройка, переподготовка, профтехучилище, реформы, рынок.

Vorona Y.V., Head of Research Laboratory in the Research and Methodological Center for Vocational Education and Improvement of Skills of Engineering and Academic Personnel in Khmelnytskyi Region

Soviet 'educational' periodicals of the perestroika era (1985–1991) on the problems of (professional) vocational education in Kyiv. The article describes Soviet 'educational' periodicals of the perestroika era (1985–1991), in particular, *Radianska Osvita* (Soviet Education) newspaper and *Profesino-Tekhnichna Osvita* (Vocational Education) magazine which covered the true state and development of vocational educational problems in Kyiv.

According to the 'educational' periodicals, beginning from 1985, Kyiv vocational technical schools were among those specialized vocational schools which supported the idea of democratization of administration and self-governance of vocational schools, enlargement of the range of their rights and economic independence.

It is highlighted that among students of vocational technical schools in Kyiv the number of graduates from city schools increased up to 60% rather than from the suburbs. It is revealed that competition on such specialty as car mechanic was the biggest and there wasn't competition on the specialty of a builder. It is emphasized that the head of the Kiev city vocational training governance Obminskaya L. pointed on the obsolescence of equipment, poor education background of applicants and their "criminality." The author reveals that the finance decrease for specialized vocational schools of Kyiv in the end of 80s and in 1991 made the specialized vocational schools begin the formation of cooperative ownerships, transitions to self-sufficiency and need to sell scarce commodities. They also supported the demands of Ukrainian colleagues to approve the "Concept of Vocational Education in Ukraine," re-establish the USSR State Committee for training and retraining of personnel, pass the law "On the vocational and technical education."

Key words: team, publicity, cost accounting, law, computer, concept, cooperative ownerships, crisis, «perestroika», retraining, vocational school, reforms, market.